

Torsdag med THORS

4.9.-80

"GÖT" har använts i betydelsen "pojke" på Åland och delar av södra Finland och Sydösterbotten. Hans sällskap hette då "kunna" på Åland medan samma ord betydde "kvinna" på annat håll, upplyser professor Thors.

"Man ser ofta ordet hårddra i stället för hårdra. Kan hårddra verkligen vara rätt?", undrar en frågeställare.

Verbet hårdra betydde ursprungligen "dra i håret, misshandla", men brukas numera i överförd betydelse "tolka efter bokstaven", "lägga in en krystad mening i något". Ombildningen till hårddra är förstäligen, men måste kallas en förvanskning: ordet bör skrivas hårdra.

En annan frågeställare tar upp ett par åländska dialektord, som numera torde vara ovanliga. Det är göjt för 'pojke' och kunna, pluralis kunnor för 'flicka'.

Göt, på många håll uttalat "göut", finns belagt i stora delar av södra Finland och i Sydösterbotten i betydelsen "pojke". Ordets ursprung är omstritt. För min del är jag benägen att sammanställa det med det norska dialektordet gaut (uttalas "göut"), som betyder "pratmakare"; en sådan sammanställning

förefaller mig mera trolig än att föra vårt folkmålsord samman med folknamnet göter, använt om invånarna i södra Sverige.

Kunna (i många dialekter med kort o-ljud och kort n) är känt i gamla uppteckningar från delar av östra Nyland och från norra Österbotten. Betydelsen är "kvinna, hustru"; det tycks vara en särutveckling, som lett till betydelsen "flicka" i den åländska skärgården.

Kona är ett urgammalt svenskt ord — det var det gamla ordet för "kvinna", besläktat bl.a. med engelskans queen "drottning". (I fornsvenskan var kvinna ursprungligen genitiv pluralis till kona. Sedan har ordet kona genomgått en betydelseförändring i det svenska riksspråket, så att det nu betyder "dålig kvinna, sköka". Också utvecklingen i den åländska skärgården, till "flicka", är på sätt och vis en betydelseförändring.

I våra dialekter är sammansättningen sonakona ett vanligt ord för "svärdotter".

Samme frågeställare har fäst sig vid att ordet dressage flera gånger förekom i ett reportage från OS i Moskva. Är det en nybildning, undrar han.

Dressage är det franska ord som motsvarar vårt ord dressyr. Visserligen är dressera ett lånord som ytterst går tillbaka på franskans dresser, men franskan känns inte vid ordet dressyr. Detta har bildats i tyskan med en fransk ändelse. När reportern använde det franska ordet dressage, berodde det kanske på att han ville använda det korrekta franska ordet.

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

11.9.1980

FÖRSITTA och FÖRSÄTTA är ord som diskuteras i dagens språktext. Om något annat problem ser ut att FÖRSÄTTA er i förlägenhet ska ni inte FÖRSITTA chansen att konsultera prof. Thors! Brev till "Torsdag med Thors"-spalten kan adresseras till Hbl:s red. som vidarebefordrar dem.

Skall det verkligen heta "Han försatte tillfället?", undrar en läsare.

Nej, formen försatte är orätt i den citerade satsen. Det riktiga är försatt. Det heter ju "jag försitter, jag har försuttit". sammansättningen följer alltså böjningen hos sitta: satt, suttit.

Försitta — som egentligen har betydelse "förlora genom att man sitter, dvs. inte är verksam" — används just i uttryck som "försitta tillfället", "ingen tid är försutten".

Det får inte förväxlas med försätta (försatte, försatt) med betydelsen "förflytta, förändra läget för någonting": "tron kan försätta berg", "försätta någon i ett svårt läge".

En annan frågeställare känner förvåning inför formuleringen "X, får inte hysa i skolan". Förvåningen beror givetvis på verbet hysa, som motsvarar ett riksspråkligt logera.

Hysa kan faktiskt inte användas såsom det skett i citatet. Hysa betyder i egentlig mening "bered rum (för någon)", "innehålla": Bostaden hyser en mängd arbetslösa". Dessutom har hysa — som givetvis är avlett av hus — mycket ofta en överförd betydelse, som kan återges med "känna, omfatta, bära

på" om sinnesstämningar o. dyl.: "hysa misstänksamhet mot någon", "hysa avund" "hysa förhoppningar".

Från en tredje frågeställare kommer en lång lista med spörsmål. Frågorna gäller först och främst bruket av vissa prepositioner: "komma in från dörren", "se från TV".

Bägge fallen är exempel på olämplig användning av prepositioner. Det heter "komma in genom dörren"; i svenskan uppfattas dörren som det mellanrum man passerar, och användningen av genom är därför naturlig. — Det heter "se i TV", "jag såg nyheten i TV".

Båda de felaktiga uttrycken kan bedömas som fennicismer; "komma in från dörren" torde ha gamla anor hos oss, men är som sagt inte något lämpligt uttryck.

Konsten att översätta är som känt svår, och översättning av reklamtext bjuder ofta på svåra problem. En frågeställare citerar med ogillande "God dag morgonmålet", vilket onekligen är en kuriös översättning av det finska "Hyvän päivän aamuateria".

Översättningen missar uppenbarligen innebörden i de finska orden; det är ju inte fråga om den vanliga morgonhälsningen "hyvää päivää", utan reklamtexten säger att morgonmålet ifråga är en god början på dagen. Den frågande föreslår med en viss tvekan "Morgonmums — förgyller hela dagen", och det motsvarar utan tvivel bättre innebörden i den finska texten. Andra svenska översättningar är givetvis också tänkbara, t.ex. "Morgonmums, en god grund för dagen".

Carl-Eric Thors